

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет

**ФІЛОСОФІЯ.
ПЕДАГОГІКА.
СУСПІЛЬСТВО**

Збірник наукових праць РДГУ

Випуск 2

Засновано у 2011 році

Рівне – 2012

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60
Ф-561

Рецензенти: **Закович М. М.** – д. філос. н., професор кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Лісова С. В. – д. пед. н., професор, директор Інституту педагогічної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янука, дійсний член АПСН;

Троян С. С. – д. і. н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету

Ф-561 **Філософія. Педагогіка. Суспільство :** Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 2. – Рівне : видавець О. Зень, 2012. – 399 с.

ISBN 978-617-601-024-1

Концепція збірника базується на науковій актуалізації методологічних засад гуманітарного знання і висвітленні духовно-практичного потенціалу наук про людину і суспільство. Розрахований на фахівців гуманітарних і соціально-політичних наук.

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60

ISBN 978-617-601-024-1

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2012

Головний редактор:

Шугаєва Л. М. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Редакційна колегія:

Булига І. І. – к. філос. н., доцент кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету (відповідальний редактор).

Вербець В. В. – д. пед. н., професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Гон М. М. – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету.

Докаш В. І. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри соціології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Дем'янюк Т. Д. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету, заслужений працівник освіти України.

Дичківська І. М. – к. пед. н., доцент, професор кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН (відповідальний редактор).

Жилюк С. І. – д. і. н., професор, завідувач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія»

Литвиненко С. А. – д. пед. н., професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Малафійк І. В. – д. пед. н., професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН.

Павелків Р. В. – д. психол. н., професор, академік Академії наук Вищої школи України, директор Інституту психології та педагогіки, проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету, заслужений працівник освіти України, відмінник освіти України.

Пальчевський С. С. – д. пед. н., професор, професор кафедри загальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, заслужений учитель України.

Петренко О. Б. – д. пед. н., доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Поніманська Т. І. – к. пед. н., професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН, відмінник народної освіти України.

Постоловський Р. М. – к. і. н., професор, ректор, завідувач кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, член-кореспондент АПСН.

Саух П. Ю. – д. філос. н., професор, академік Академії наук Вищої школи України, почесний академік Міжнародної кадрової академії, ректор, завідувач кафедри філософії, Житомирського державного університету імені Івана Франка, заслужений працівник освіти України.

Стоколос Н. Г. – д. і. н., професор, завідувач кафедри філософії і соціальних наук Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.

Швецова-Водка Г. М. – д. і. н., професор, професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету.

Яроцький П. Л. – д. філос. н., професор, головний науковий спеціаліст Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

*Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
Протокол № 7 від 27 січня 2012 р.*

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 17745-6595Р

Адреса редакції:
кафедра філософії, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

<i>Бабак І. В.</i>	9	Феноменологія національної та етнічної ідентичності в контексті розвитку самосвідомості особистості
<i>Докаш В. І.</i>	17	Предестинаційна есхатологія Якова Армінія
<i>Ліщук Н. Д.</i>	25	Екзистенційні мотиви вибору конфесійної належності віруючими пізньопротестантських напрямків
<i>Мельничук М. С.</i>	36	Філософсько-релігієзнавчий аналіз модернізаційних тенденцій у мистецтві сучасного протестантизму
<i>Мельничук Ю. І.</i>	46	Православна проповідь як соціокультурне надбання українського народу
<i>Мишков В. Я.</i>	57	Старообрядницька полемічна література XVIII століття та її філософський зміст
<i>Коберник Н. І.</i>	68	Соціально-культурні передумови формування світогляду Кирила і Мефодія
<i>Руденко Н. М.</i>	78	Проблема не насилля в християнстві
<i>Шугаєва Л. М.</i>	85	Основні тенденції розвитку релігій у глобалізованому світі
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.</i>	95	Сучасні взаємовідносини чоловіка й жінки в ісламі
<i>Шевчук К. С.</i>	107	Основна проблематика творчості Георгія Челпанова Київського періоду

Педагогіка

<i>Вербець В. В.</i>	121	Феноменологічні засади духовності студентської молоді
<i>Дзюбишина Н. Б.</i>	133	Реформування освіти у контексті чеського національно відродження (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)
<i>Доманюк О. М.</i>	143	Форми роботи дошкільного навчального закладу та сім'ї з проблеми соціального розвитку дітей дошкільного віку у теорії та практиці дошкільної освіти
<i>Кокарєва А. М.</i>	153	До проблеми особливостей організації навчального процесу в умовах кредитно-модульної підготовки
<i>Литвиненко С. А., Павелків К. М.</i>	160	Формування рефлексивної культури у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя
<i>Мисик І. Г.</i>	170	Об особенностях института непрерывного образования в Украине
<i>Мишкарьова С. В.</i>	185	Організаційні засади діяльності православних братств у Західній Україні у міжвоєнний період 1921-1939 рр.
<i>Нечипорук Л. І.</i>	194	Діалог у комунікативній діяльності особистості як соціальна вимога XXI століття
<i>Пальчевський С. С.</i>	204	Проблеми змісту освіти у світлі її сучасної філософії

<i>Петрук Л. П.</i>	212	Формування мисленнєво-мовленнєвої культури фахівців гуманітарного профілю у процесі вивчення курсу «Риторика»
<i>Руденко В. М.</i>	220	Педагогічна рефлексія культури в умовах глобалізації освіти
<i>Смолінчук Л. С.</i>	230	Роль і місце тестування у системі методів оцінювання якості освіти
<i>Сорочинська Т. А.</i>	237	Формування засад моральної культури радянського вчителя у педагогічних закладах Рівненщини (1939-1950-ті рр.): історико-педагогічний дискурс
<i>Тадєєва І. М.</i>	247	Виховання гуманних якостей обдарованих дітей молодшого шкільного віку
<i>Тимочко І. Б.</i>	258	Створення народних бібліотек-читалень як один із напрямків просвітницько-громадянської діяльності православних братств Волинського краю (друга половина XIX – початок XX століття)

Суспільство

<i>Гон М. М.</i>	269	Особливості формування української історичної пам'яті в час демократичного транзиту
<i>Грипич С. Н.</i>	286	Інформатизація сучасного суспільства: стан, проблеми, перспективи
<i>Десятничук І. О.</i>	298	Свобода слова та вплив громадської думки у Чехословаччині періоду «Празької весни»

<i>Лукомська О. І.</i>	310	Державні важелі регулювання банківської інвестиційної діяльності в Україні
<i>Павелків Р. В.</i>	324	Розуміння морального розвитку особистості у руслі психологічної парадигми
<i>Пержун В. В.</i>	339	Соціальна солідарність як чинник консолідації українського суспільства
<i>Ступницька Н. І., Ступницький В. В.</i>	350	Філософія теледозвілля як відображення української економіки
<i>Филипович Л. О., Гаврілова Н. С.</i>	360	Релігійна освіта в Україні: стан і перспективи
<i>Шкрібляк М. В.</i>	373	Історіософський аналіз архівних джерел про роль та місце «світського елемента» у суспільно-релігійних процесах Берестейського та Постберестейського періодів
<i>Ямницький В. М.</i>	388	Духовність особистості: психологічний підхід

- працівників системи проф.-техн. освіти та служби зайнятості / Упоряд.: А. В. Плохій, А. В. Казановський; Держ. центр зайнятості України. – К.: Вид-во центру «Київська нотна фабрика», 2000. – 284 с.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу: досвід впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Ч. 3 / За ред. В. В. Грубінка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – 272 с.
 6. Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання: Навч. посіб. / П. І. Сікорський; Заг. ред. З.І. Тимошенко; Європей. ун-т. – К.: Вид-во Європей. ун-ту, 2004. – 128 с.
 7. Спірін О. М. Понятійний апарат кредитно-модульної системи навчання / О. М. Спірін // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. – 2004. – N 15. – С. 83–86.
 8. Шапран О. І. Кредитно-модульна система як сучасна інноваційна технологія підготовки фахівців у контексті Болонської декларації // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту імені Г. С. Сковороди: Науково-теоретичний збірник. – Спец. вип. – Переяслав-Хмельницький. – 2005. – С.356–362.
 9. <http://www.nau.edu.ua/uk/EduProcess/Organization/>

УДК 378.14.011.31:008

Литвиненко С. А., Павелків К. М.

ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті здійснено аналіз теоретичних підходів щодо розгляду рефлексивної культури педагога, які визначають зміст та організаційно-методичні засади підготовки майбутніх фахівців у сучасних умовах.

Ключові слова: рефлексія, педагогічна рефлексія, рефлексивна культура майбутнього вчителя, професійно-педагогічна підготовка.

В статье осуществлен анализ теоретических подходов к рассмотрению рефлексивной культуры педагога, которые определяют содержание и организационно-методические основы подготовки будущих учителей в современных условиях.

Ключевые слова: рефлексия, педагогическая рефлексия, рефлексивная культура будущего учителя, профессионально-педагогическая подготовка.

The article presents an analysis of theoretical approaches to consider reflexive culture of the teacher, who determine the content and methodological foundations of future specialists in modern conditions.

Keywords: reflection, pedagogical reflection, reflexive culture of future teachers, vocational and educational training.

У руслі філософських і психологічних підходів (К.Абульханова-Славська, Б.Ананьев, Л.Анциферова, О.Асмолов, І.Бех, О.Леонтьев, Д.Леонтьев, О.Орлов, В.Петровський, С.Рубінштейн, В.Слободчиков, Г.Щедровицький та ін.) розглядається становлення особистості як суб'єкта життєдіяльності та професійного саморозвитку. У зв'язку з цим механізмами та вихідними позиціями самовизначення особистості виступають ціннісно-сміслова та діяльнісна сфери, цілі та плани, рефлексія. Розуміння рефлексії як чинника розвитку професіоналізму, що виявляється у здатності суб'єкта до постійного особистісного і професійного самовдосконалення на основі механізмів самоаналізу і саморегуляції засвідчує її поліфункціональність і надає характеру системоутворювального чинника. **Метою статті** виступило узагальнення теоретичних підходів щодо розгляду рефлексивної культури педагога, які визначають зміст та організаційно-методичні засади підготовки майбутніх фахівців у сучасних умовах.

Вивчення філософської і психолого-педагогічної літератури (А.Бізяєва, К.Вазіна, Т.Давиденко, Г.Дегтяр, В.Єлісеєв, І.Ісаєв, Н.Кузьміна, Ю.Кулюткін, М.Мамардашвілі, А.Маркова, Г.Сухобська, Г.Щедровицький та ін..) засвідчує визначальне

значення рефлексії для розвитку як окремої особистості, так і соціальної спільноти, оскільки рефлексія: призводить до цілісного уявлення, про зміст, способи і засоби діяльності; дозволяє критично осмислювати себе і свою діяльність у минулому, сьогоденні й майбутньому; робить людину (соціальну систему) суб'єктом своєї активності. Потреба в рефлексії виникає як результат об'єктивного розвитку діяльності, або як результат визрівання внутрішніх суперечностей у свідомості особистості, що актуалізує потреби перегляду та переорієнтації усталеної мотиваційно-ціннісної системи.

Спектр сенсів сучасного використання поняття рефлексії досить широкий: міркування та розмірковування, самооцінка, самопізнання, осмислення та самоаналіз власної діяльності в системі відносин зі світом, у якому живе особистість. Термін рефлексія (від латинського reflexio) зберігає початкову семантику і позначає «повернення назад», осмислення, самопізнання, категорію свідомості, форму теоретичної діяльності і принципи мислення. Проблема рефлексії у філософії розроблялася у руслі вивчення самосвідомості та теоретичного мислення, процесів комунікації і кооперації, пов'язаних з необхідністю розуміння і координації дій учасників. У такому сенсі рефлексія постає як властивість розуму звертатися до внутрішнього світу; як спостереження за діяльністю або станом розуму (душі); як аналіз знань, що призводить до нового знання [9]. В основі рефлексивних процесів лежать операції співставлення отриманих результатів з передбачуваними, що обумовлюють включення складних механізмів психічної регуляції, забезпечує управління змінами, коригування й удосконалення діяльності, розвиток особистісних якостей суб'єкта діяльності. Усі ці процеси здійснюються завдяки «логічному інструментарію мислення» та засобам розумової організації (цілепокладання, контроль й оцінка, порівняння і т.ін.). Характеризуючи природу рефлексії, В.Розін зазначає, що рефлексивна діяльність спрямована на подолання «ситуацій розриву», на розв'язання завдань, для яких не спрацювають традиційні способи і засоби [8].

Однією з головних ознак рефлексії є спрямованість на систему діяльності, елементи якої складають: суб'єкт діяльності,

наділений активністю, яку спрямовує на об'єкти; об'єкт діяльності; сама активність. Основоположники московського методологічного гуртка (В.Лефевр, М.Мамардашвілі, Г.Щедровицький та ін..) здійснили аналіз рефлексії і розробили методологію організації мислення в межах теорії діяльності, з урахуванням таких аспектів рефлексії як процесу і особливої структури діяльності, а також принципів розгортання схем діяльності. У ситуаціях конкретної діяльності вихідними моментами для прояву рефлексії є неможливість здійснення діяльності відповідно з чинними нормами, труднощі та невдачі в діяльності, невідповідність результатів до визначеній меті і т.ін., що й породжує розрив між компонентами діяльності, гальмування діяльності та включення механізмів усвідомлення [8, 10].

Виходячи із різних рівнів пізнання проявляється рефлексія над предметним знанням (предметом рефлексії постають психічні акти або стани, які супроводжують діяльність або виникають в результаті неї); рефлексія над способами формування уявлень (предметом рефлексії постають уявлення про предмети та вираження їх у вигляді символів, схем, слів та ін.); вищим рівнем рефлексії можна вважати сам процес рефлексії [10]. Принциповим виступило розуміння рефлексії через категорії «зміна позиції» або «рефлексивний вихід». Рефлексивний вихід необхідний для подолання труднощів у діяльності через мисленнєвий вихід за межі ситуації, яка виникла. Рефлексивний вихід полягає у зміні точки зору на ситуацію, в якій виникло утруднення, з внутрішньої на зовнішню, у виході за межі ситуації, у позицію, яка дозволяє розібратися в ситуації і знайти спосіб її розв'язання.

Коли йдеться про рефлексію в педагогіці, то передусім розкривається прояв загального у сфері діяльності специфічної. Педагогічну рефлексію у загальному вигляді (Б.Вульф, Г.Єрмакова, Л.Соколова та ін.) розуміють як співвіднесення себе, можливостей свого «Я», своєї діяльності з тим, чого вимагає педагогічна професія. Окремі автори (Н.Кузьміна, А.Маркова, Л.Мітіна та ін..) розглядають педагогічну рефлексію як особливий вид здібностей. Так, Л.Мітіна визначає рефлексію як сукупність аналітичних, оцінних здібностей щодо розуміння себе, регуляції власної поведінки й діяльності, проникнення в індивідуальну

своєрідність учня, здатність ставати в його позицію учня і бачити, зрозуміти і оцінювати себе його очима, конструктивно вирішувати свої внутрішньо особистісні суперечності і конфлікти [6]. У більшості концептуальних моделей педагогічної рефлексії (Г.Бізяєва, І.Гуткіна, Г.Єрмакова, М.Карнелович, А.Фурман та ін.) центральною ланкою постає дослідницька позиція педагога, заснована на здатності інтегрувати свій досвід, теоретичні знання і професійно-ціннісні орієнтації.

Рефлексія як механізм професійного самовдосконалення та саморозвитку виявляється в здатності педагога займати аналітичну позицію по відношенню до себе і професійної діяльності. На думку Ю.Кулюткіна і Г.Сухобської, рефлексивні процеси в педагогічній діяльності виявляються: у процесі взаємодії вчителя з учнями, коли він прагне адекватно розуміти й цілеспрямовано регулювати їхні думки, почуття і вчинки; у процесі проектування діяльності учнів, коли він розробляє цілі навчання й конструктивні схеми їх досягнення з урахуванням особливостей та можливостей розвитку учнів; у процесі самоаналізу й самооцінки вчителем власної діяльності і самого себе як її суб'єкта. Останній аспект педагогічної рефлексії виявляється як у цілісному осмисленні своєї професії і свого місця в ній, так і в конкретно особистісному відношенні до того або іншого педагогічного рішення [7].

Порівняння вітчизняних та зарубіжних підходів до розвитку педагогічної рефлексії дозволило виявити два напрями: прихильники підготовки на етапі вузівського навчання (Т.Бондаренко, П. Гріммет, О.Варламова, В.Єлісеєв, В.Сластьонін, І.Стеценко та ін.); дослідники, які вважають, що розвивати педагогічну рефлексію необхідно у процесі професійної діяльності (Веллінгтон, Г.Єрмакова, Краузе, М.Карнелович, В.Мегаєва, С.Степанов та ін.). За сучасними уявленнями педагогічна рефлексія виконує такі функції: проектувальна (проектування та моделювання діяльності учасників педагогічного процесу); організаторська (організація найбільш ефективних способів взаємодії у спільній діяльності); комунікативна (як умова продуктивного спілкування суб'єктів педагогічного процесу); смислотворча (формування усвідомленості діяльності та взаємодії); мотиваційна (визначення спрямованості спільної

діяльності на результат); корекційна (спонування до змін у взаємодії й діяльності) [5].

Теоретичні моделі рефлексивної культури вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності (Т.Бондаренко, Г.Дегтяр, В.Єлісеєв, Г.Єрмакова, М.Лук'янова та ін..) засновуються на теоретико-методологічних положеннях: про єдність процесів свідомості і діяльності; рефлексивна культура є складовою загальної культури і її дослідження спирається на дані культурології, що розкривають загальну структуру, механізм функціонування культури; в антропологічному аспекті культура постає способом людського буття, історичною мірою способу життя і включає історико-конкретну сукупність знаково-символічних систем у вигляді способів сприйняття, мислення, пізнання, переживання і дії, а також знань, цінностей, способів і критеріїв оцінки; у структурному відношенні зміст рефлексивної культури педагога співвідноситься із загальною будовою професійно-педагогічної культури. З позицій культурологічного підходу рефлексивна культура постає як сукупність індивідуальних, соціально обумовлених способів усвідомлення і переосмислення суб'єктом власної життєдіяльності. Водночас як складова професійно-педагогічної культури, рефлексивна культура є якісним, системним і динамічним особистісним утворенням, що характеризується певним рівнем розвитку професійної самосвідомості, сукупністю соціально і професійно обумовлених способів усвідомлення і переосмислення змісту педагогічної діяльності.

Рефлексивна культура педагога, згідно В.Єлісеєва, визначається як психологічне новоутворення, властиве природі творчої педагогічної праці, як системоутворювальний чинник професіоналізму, який характеризується сукупністю здібностей, способів і стратегій, що забезпечують усвідомлення і переосмислення змісту педагогічної діяльності, як механізм подолання стереотипів особистісного зростання і діяльності шляхом їх переосмислення і висунення інновацій, розв'язання проблемних ситуацій у ході виконання професійних завдань [3].

За Т.Бондаренко, рефлексивна культура вчителя - це інтегративне, динамічне особистісне утворення, що виявляється в

засвоєнні комплексу знань, умінь, способів самопізнання, самооцінки, формування «Я-позиції», уміння розв'язувати ситуації розриву [1, с.45]. До показників сформованості рефлексивної культури дослідниця відносить: теоретичні знання з рефлексії; рефлексивні вміння; здібності до рефлексивної діяльності; наявність мотивації рефлексивної діяльності; усвідомлення процесу формування рефлексивної культури [1, с.100].

Рефлексивну культуру майбутнього педагога Г.Дегтяр розглядає як особистісно-інтегративне утворення, що включає комплекс знань, умінь і здібностей, які реалізуються через спеціальні дії, спрямовані на виявлення, оцінку й узагальнення найбільш істотних ознак педагогічного процесу з метою досягнення його якісних змін, а також професійне та особистісне вдосконалення. У структурі рефлексивної культури дослідниця виокремлює когнітивно-процесуальний, особистісний та оцінний компоненти [2].

Здійснений нами аналіз теоретичних конструктів та взаємозв'язків у розгляді професійно-педагогічної та рефлексивної культур дозволили сформувати власний підхід до визначення рефлексивної культури як сутнісної особистісної характеристики в галузі професійно-педагогічної діяльності, що поєднує особистісний і професійний розвиток вчителя. Рефлексивна культура майбутнього вчителя розглядається нами як інтегральне, динамічне, багаторівневе особистісне утворення, структура якого обіймає особистісний, пізнавальний та діяльнісно-креативний компоненти, що реалізуються через оцінку й узагальнення найістотніших ознак педагогічного процесу та забезпечують усвідомлення і переосмислення змісту педагогічної діяльності, розв'язання проблемних ситуацій у ході виконання професійних завдань, професійне та особистісне самовдосконалення.

Особливе місце в дослідженні проблеми рефлексивної культури педагога обіймає проблема її розвитку. Підставою для вивчення виступає співвіднесеність рефлексії з професійно-педагогічними функціями (В.Коган, А.Бізяєва, Г.Єрмакова, В.Мегаєва та ін.), коли професійна діяльність педагога розглядається як метадіяльність. У зв'язку з цим вагомим значення набуває, з одного боку, проблема взаємодії суб'єктів

діяльності (суб'єкт - суб'єктні відносини, що виникають у процесі спільної діяльності), а з іншого, рефлексивне ставлення педагога до самого себе як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності [3,4]. Студент як суб'єкт діяльності формулює цілі пізнання, вибирає способи їх досягнення, аналізує і коригує отримані результати, а також свої власні якості як суб'єкта діяльності, виявляючи своє відношення до діяльності, до самого себе і до інших учасників діяльності, формуючись як особистість.

Рефлексія майбутнього фахівця, як його внутрішня психічна діяльність, спрямована на самопізнання й осмислення ним власних дій і станів, міжособистісних стосунків і спілкування з іншими, оскільки самопізнання є первісним етапом самовдосконалення. На основі теоретичних досліджень та аналізу власного досвіду можна виділити такі аспекти рефлексії майбутніх фахівців у навчальній діяльності: усвідомлення себе як суб'єкта навчально-професійної діяльності; усвідомлення особливостей навчально-професійної діяльності; прагнення до самопізнання; здатність до самоспостереження у процесі навчальної діяльності з метою самоконтролю і подальшої саморегуляції; націленість на пізнання своїх навчальних можливостей і здібностей та порівняння їх з вимогами майбутньої професійної діяльності; порівняльний аналіз результатів досягнутого.

Важливого методологічного значення для нашого дослідження набуває положення про взаємозв'язок творчої і пізнавальної діяльності студентів з рефлексією, яка спрямована на розвиток самосвідомості, на осмислення і орієнтацію дій суб'єкта (інтелектуальна рефлексія), на самоорганізацію, рух через самопізнання, самоаналіз себе, свого стану - внутрішніх психічних актів, власних форм і передумов, розумової діяльності, цілісного «Я» (особистісна рефлексія) і через осмислення та аналіз людиною особистості і діяльності партнерів у спільній діяльності та спілкуванні, взаємовідображення суб'єктів (міжособистісна рефлексія).

Отже, рефлексія і рефлексивна культура виступають умовами формування суб'єктних якостей і суб'єктності як системної якості особистості. Рефлексивне ставлення людини до власної діяльності слугує глибшому її усвідомленню, критичному аналізу і

конструктивному вдосконаленню. У широкому розумінні професійна рефлексія набуває системоутворювального значення як фактор професійного становлення й удосконалення, особистісна якість та атрибут професійного мислення вчителя. У структурному відношенні рефлексивна культура педагога постає як складова професійно-педагогічної культури, що відображає природу педагогічної праці, її ефективність і якість.

Рефлексивна культура пов'язана з усвідомленням і регуляцією особистістю способів здійснення діяльності, а рівень розвитку рефлексивної культури постає визначальним фактором досягнення суб'єктом ефективних результатів діяльності. Рефлексивна культура дозволяє планувати власну діяльність та керувати нею, творчо осмислювати і розв'язувати проблемні ситуації, набувати нових смислів і цінностей. Розвиток рефлексивної культури особистості виявляється в глибині переосмислення власного досвіду та характеризується особистим внеском в організацію професійно-особистісного зростання, потребою особистості у вільному виборі змісту діяльності, способів його розширення і поглиблення.

У педагогічному аспекті розвиток і становлення рефлексивної культури студентів є важливою складовою цілісного освітнього процесу і слугує однією із умов, що забезпечують самопізнання і професійне самовдосконалення. Об'єктивно процес розвитку й формування рефлексивної культури є досить тривалим, оскільки починається в роки шкільного навчання і продовжується у професійно-педагогічній діяльності вчителя і не обмежується професійно-педагогічним навчанням. Водночас незважаючи на розширення напрямів досліджень у галузі педагогічної освіти, проблема формування рефлексивної культури майбутніх учителів у педагогічній науці не знайшла належного відображення. Формування та розвиток рефлексивної культури в майбутніх учителів забезпечує підготовку до творчої самореалізації, що виявляється у відході від шаблонів і стереотипів, усвідомлення змісту своєї професії й віднаходження зацікавленого, критичного відношення до різних її аспектів, вироблення програми особистісного і професійного саморозвитку, послідовного збагачення професійного досвіду і майстерності. У зв'язку з чим

убачаємо перспективність подальших досліджень у вивченні організаційно-методичних засад розвитку рефлексивної культури майбутніх учителів у ході підготовки та професійної діяльності.

Список використаних джерел і літератури

1. Бондаренко Т. А. Педагогические условия развития рефлексивной культуры у студентов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Т. А. Бондаренко; Южно-Урал. гос. ун-т. – Челябинск, 1999. – 191 с.
2. Дегтяр Г. О. Формування рефлексивної культури студентів педагогічних університетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти / Г. О. Дегтяр / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2006. – 19 с.
3. Елисеев В. К. Становление и развитие рефлексивной культуры субъекта педагогической деятельности : монография / В. К. Елисеев. – Липецк, 2003. – 223 с.
4. Ермакова Г. Г. Педагогические условия развития профессиональной рефлексии педагога : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика / Г. Г. Ермакова ; Оренбург. гос. пед. ун-т. – Оренбург, 1999. – 18 с.
5. Карнелович М. М. Рефлексия учителей на этапе послевузовского образования : пособие / М. М. Карнелович. – Гродно : ГрГУ, 2009. – 67 с.
6. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М. : Флинта : Москов. психолого-социал. ин-т, 1998. – 200 с.
7. Мышление учителя: личностные механизмы и понятийный аппарат / под ред. Ю. М. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – М. : Педагогика, 1990. – 104 с.
8. Розин В. М. Психология и культурное развитие человека / В. М. Розин. – М., 1993. – 204 с.
9. Философский энциклопедический словарь / под ред. С. С. Аверинцева и др. – 2-е изд. перераб и доп. – Москва: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

10. Щедровицкий Г. П. Рефлексия в деятельности / Г. П. Щедровицкий // Мышление. Понимание. Рефлексия. – М., 2005. – С. 64–125.

УДК 37.012

Мисик І. Г.

ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ИНСТИТУТА НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассматриваются особенности организации подготовки, совершенствования знаний, умений и навыков педагога в системе непрерывного образования и интегрированности всех его этапов в последипломном педагогическом образовании.

Ключевые слова: *последипломное педагогическое образование, компетентность, непрерывное образование.*

У статті розглядаються особливості організації підготовки, вдосконалення знань, умінь і навичок педагога в системі безперервної освіти і інтегрованості усіх її етапів в післядипломній педагогічній освіті.

Ключові слова: *післядипломна педагогічна освіта, компетентність, безперервна освіта.*

In the article the features of organization of preparation, perfection of knowledge, abilities and skills of teacher are examined in the system of continuous education and integrating of all his stages in postgraduate pedagogical education.

Keywords: *post-graduate pedagogical education, competence, continuous education.*

Современная концепция образования в Украине связана в обучением в течение всей жизни, поэтому профессией учителя человек овладевает постепенно, сначала осознанно выбирая ее в соответствии с личными предпочтениями и способностями, а затем повышая свой профессиональный уровень, достигая мастерства. Для выбора и освоения этой сложной, но нужной всем людям и во